

УДК 343.431

В. М. Підгородинський

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ (СТ. 149 КК УКРАЇНИ)**

Із розвитком України як незалежної держави відбувається перегляд системи цінностей, що існували раніше. Основним здобутком цього процесу стало те, що Конституція України визнала людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність та безпеку найвищими цінностями в українському суспільстві. Торгівля людьми — це злочин, який грубо порушує закріплені та гарантовані Конституцією України права на свободу, честь і гідність людини.

Окремі європейські країни, зокрема Велика Британія, Швеція, Норвегія, ще в ХІХ столітті доповнили своє кримінальне законодавство нормами, які передбачили відповідальність за торгівлю людьми. Суттєве поширення цього злочину в Україні спонукало також і нашого законодавця до рішучих заходів протидії цьому явищу. У березні 1998 р. Кримінальний кодекс України було доповнено ст. 124-1 «Торгівля людьми». У Кримінальному кодексі України 2001 року норма про відповідальність за цей злочин була закріплена в ст. 149 КК України.

12 січня 2006 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією», згідно з яким, зокрема, ст. 149 була викладена в новій редакції.

Аналіз ч. 1 ст. 149 КК дозволяє зробити висновок про те, що об'єктивна сторона цього складу злочину здійснюється у таких формах: торгівля людьми; здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина; вербування людини; переміщення людини; переховування людини; одержання людини.

Під торгівлею слід розуміти передачу та отримання людини у фактичну, а не юридичну, незаконну власність за певну винагороду. В. І. Борисов та В. А. Козак, коментуючи ст. 149 КК, вказують, що при торгівлі людина передається за грошову винагороду або шляхом обміну на коштовності, дорогоцінні метали, певне майно без участі грошового еквівалента [1, 19].

Слід зазначити, що в Кримінальному кодексі відсутнє визначення поняття «торгівля». Воно відсутнє також і в Цивільному кодексі. Проте воно зустрічається в окремих законах України. Зокрема, в ст. 1 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» торгівля визначається, як будь-які операції, що здійснюються за договорами купівлі-продажу, міни, поставки та іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на товари [2]. Це визначення досить важко використовувати при застосуванні ст. 149 КК, оскільки воно занадто широке і охоплює випадки здійснення інших угод, які становлять самостійну форму вираження цього злочину. В Законі України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» в ст. 18. «Заборона торгівлі органами та іншими

анатомічними матеріалами людини» встановлюється, що нею є укладання угод, що передбачають купівлю-продаж [3]. Відповідно до ст. 655 ЦК України, купівля-продаж має місце, коли одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність, а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно і сплатити за нього певну грошову суму [4, 462]. Те, що торгівля означає передачу та отримання людини за грошову винагороду, зустрічається в окремих наукових статтях. Зокрема, такої точки зору дотримуються Є. Ф. Стрелков та А. М. Орлеан [5, 31].

Таким чином, мова йде лише про певну грошову винагороду. Тому передача людини за іншу, окрім грошової, винагороду має кваліфікуватися не як торгівля, а як здійснення інших незаконних угод, об'єктом яких є людина.

Торгівля — це безповоротна передача людини, яка виступає своєрідним живим товаром. Під грошима слід розуміти: а) національну валюту України — грошові знаки у вигляді випущених НБ паперових грошових знаків (банкнот) та розмінної металевої монети, що перебуває в обігові і є законним платіжним засобом на території України; б) іноземну валюту — іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, металевої монети, що перебуває в обігові і є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави; в) грошові знаки України чи іноземної держави, які вилучені чи вилучаються з обігу, але підлягають обмінові на ті грошові знаки, які перебувають в обігові [6, 503].

Оскільки торгівля людьми складається з сукупності певних дій, в яких беруть участь кілька осіб, питання визначення моменту, з якого цей злочин слід вважати закінченим, є досить важким. Як зазначалося, торгівля людьми полягає в передачі потерпілого у фактичне володіння іншій особі за грошову винагороду. Отже, можна зробити висновок, що злочин буде вважатися закінченим з того моменту, коли будуть виконані ці складові дії. Невиконання однієї з них, тобто отримання людини без плати чи отримання винагороди без такої передачі, має кваліфікуватися як незакінчений злочин з посилання на ст. 15 КК України.

Під здійсненням іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, слід розуміти інші, крім торгівлі людьми, випадки передачі людини однією особою та її одержання іншою особою на підставі незаконної угоди. Наприклад, шляхом міни, передання під заставу, у найом, в рахунок боргу, здійснення певних послуг матеріального чи нематеріального характеру чи дарування. Передача може бути як безповотною, так і на певний строк. Слід відмітити, що ст. 149 КК у новій редакції, на відміну від минулої, уже не обмежує здійснення незаконних угод обов'язковим переміщенням людини через державний кордон України. Здійснення цього злочину, поєднане з незаконним переправленням потерпілих через державний кордон, має додатково кваліфікуватися за ст. 332 КК.

Здійснення угод, об'єктом яких є людина, слід вважати закінченим з моменту отримання людини (якщо це безоплатна угода) чи отримання певної винагороди (у випадку, якщо це оплатна угода).

Диспозиція ч. 1 ст. 149 КК містить також й інші дії, які входять до об'єктивної сторони цього складу злочину. Серед них такі: вербування, переміщен-

ня, переховування, передача та одержання людини. Оскільки ці дії містяться в статті про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми, можна стверджувати, що за своєю сутністю вони є окремими елементами у ланцюзі здійснення торгівлі людьми чи іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина. Тобто людина може в цілому не брати участі як сторона у торгівлі людьми чи здійсненні угод, але виконувати певні дії, які забезпечують їх виконання.

Вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини можливі лише шляхом використання суб'єктом злочину обману, шантажу та уразливого стану потерпілої особи. Винятками із цього є випадки, коли потерпілим є неповнолітня чи малолітня особа, про що сказано у примітці 3 до ст. 149 КК. Заслужує на позитивну оцінку останнє положення щодо неповнолітньої та малолітньої особи. Проте подібні дії, без використання зазначених способів, можуть вчинятися щодо повнолітньої особи. Від цього суспільна небезпека зазначених дій не знижується, адже їх результатом є підневільний стан, в якому опиняється потерпіла особа. Тому доцільніше було б не вказувати в диспозиції статті на способи вчинення окремих дій.

Злочин, передбачений ч. 1 ст. 149 КК України, вчинюється з прямим умислом. Для вербування, переміщення, переховування, передачі та одержання людини обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета злочину, а саме експлуатація потерпілої особи. Відповідно до примітки 1 ст. 149 КК під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) для наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Незрозумілою здається позиція Є. Ф. Стрекалова та А. М. Орлеана, які, зображуючи схематично форми злочину, передбаченого ч. 1 ст. 149 КК України, відзначають, що для усіх форм обов'язковою є мета, а далі, характеризуючи суб'єктивну сторону, зазначають, що ця мета характерна лише для окремих форм його вираження [5, 31, 33]. Вважаємо, що схематично злочин, передбачений ч. 1 ст. 149 КК України, слід було б виразити таким чином:

Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини		
Торгівля людьми	Здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина	Вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини з використанням
обману	шантажу	уразливого стану
з метою експлуатації (всі форми сексуальної експлуатації, використання у порнобізнесі, примусова праця або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусова вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо)		

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок про те, що ст. 149 КК у новій редакції, незважаючи на окремі недоліки, викладена більш вдало. Однак на практиці та в науці кримінального права виникають певні суперечки щодо кваліфікації злочину за цією статтею. Вважаємо, що для вироблення єдиного підходу до тлумачення окремих положень цієї норми необхідно розробити їх роз'яснення Пленумом Верховного Суду України.

Література

1. Борисов В. І., Козак В. А. Коментар до статті 149 Кримінального кодексу України (в редакції Закону від 12 січня 2006 р.) // Кримінальне право України. — 2006. — № 2. — С. 17–23.
2. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 8 вересня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2000 р. — № 36. — Ст. 299.
3. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України від 16 липня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 41. — Ст. 377.
4. Цивільний кодекс України: Коментар. — Х.: Одиссей, 2003. — 856 с.
5. Стрекалов С. Ф., Орлеан А. М. Теоретичні та практичні аспекти застосування ст. 149 КК України // Вісник Верховного Суду України. — 2006. — № 9. — С. 30–35.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Каннон; А.С.К., 2001. — 1104 с.

УДК 343.226

С. В. Албул

НАСИЛЬСТВО ПРИ ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Визначення способу вчинення злочину має важливе значення для кримінально-правової, кримінологічної та криміналістичної характеристики злочинного діяння. Спосіб вчинення злочину, на думку В. М. Кудрявцева, є сукупність прийомів, що використовуються злочинцем при реалізації своїх намірів [5, 110]. Серед великої кількості способів вчинення злочинів чинний Кримінальний кодекс України у більш ніж п'ятидесяти складах передбачає насильство як основний спосіб вчинення суспільно небезпечних діянь. Грабежі, розбої і вимагання відносять до примітивних насильницьких форм вилучення чужого майна [7, 245]. Основні способи їх здійснення зазнали незначних змін за часів зародження людського суспільства. Вже у Законникові Хамурапі, що правив Вавілоном у XVIII ст. до н. е., містяться згадки про означені види посягань, які каралися стратою. Угорський історик Д. Варга вказує, що грабежі і розбої відмічалися вже у ранніх шумерійців [1, 29]. Поширеність корисливо-насильницьких злочинів у Стародавній Русі деякі автори порівнюють із формуванням національної кримінальної традиції та професіоналізуванням злочинності в цілому [2, 55].

При вчиненні корисливо-насильницьких злочинів проти власності, насильство або загроза його застосування є способом реалізації корисливих спрямувань. Деякі автори виділяють так звані ненасильницькі грабежі — «ривки»,